

Београд, 15.7.2020.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ ТИЈАНЕ ГАЈИЋ, МА
„Развој способности критичког мишљења и постигнуће у учењу страних језика на
универзитетском нивоу: пример студентске популације у Србији“**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници

Ментор: др Ана Кузмановић Јовановић, ванредна професорка, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Наука о језику, хиспанска лингвистика, критичка анализа дискурса
Датум избора у звање: 15.6.2016.

2. Састав Комисије:

Председник Комисије: др Ана Јовановић, ванредна професорка, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Наука о језику, Шпански језик, Примењена лингвистика
Датум избора у звање: 25.10.2016.

др Пау Бори, доцент, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Наука о језику, Примењена лингвистика, Критичка педагогија
Датум избора у звање: 29.01.2019

др Маја Андријевић, доцент, Филолошко-уметнички факултет – Крагујевац
Ужа научна област: Шпански језик и лингвистика,
Датум избора у звање: 03. 10. 2017.

др Ивана Палибрк, доцент, Филолошко-уметнички факултет – Крагујевац
Ужа научна област: Енглески језик и лингвистика
Датум избора у звање: 15.01.2018.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Тијана, Драган, Гајић
Датум и место рођења	7. 4. 1984, Београд (Савски венац)
Наслов мастер тезе	<i>Љубав и мржња у Орканским висовима</i>
Датум и место одбране мастер тезе	6. 2. 2009, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Енглески језик и књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

**Развој способности критичког мишљења и постигнуће у учењу страних језика на
универзитетском нивоу: пример студентске популације у Србији**

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ и VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Тијане Гајић, МА, обухвата 182 компјутерски штампане странице, а подељена је на следећа поглавља: 1. Увод (стр. 15–20); 2. Теоријски оквир и термилошка разматрања (21–37); 3. Основна начела критичке педагогије (38–40); 4. Критичко мишљење (41–49); 5. Корнелов тест критичког мишљења (50–64); 6. Методологија истраживања (65–73); 7. Резултати и дискусија резултата научног истраживања (74–96); 8. Педагошке импликације (97–100); 9. Закључак (101–103); 10. Извори и литература (104–113); 11. Прилози: Прилог 1 Корнелов тест критичког мишљења (114–149) и Прилог 2 Транскрипција фокус групе (150–178). Следи биографска белешка о ауторки тезе, Изјава о ауторству, Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјава о коришћењу. Поглавља су систематично рашчлањена на велики број потпоглавља, чиме је структура рада додатно учвршћена, а читање рада олакшано. Списак литературе садржи 168 библиографских јединица. Дисертација у истраживачком делу садржи 6 графикана који приказују структуру испитаника и 28 табела и 5 хистограма којима су приказане корелације између развоја способности критичког мишљења и успешности у учењу језика, а у теоријском делу 3 слике којима се сажето приказују налази других истраживача. Дисертација садржи сажетак на српском и енглеском језику са одговарајућим кључним речима.

Увод има следећа потпоглавља.

1.1. Предмет истраживања.

Пошавши од концепта критичког мишљења и све веће присутности ове вештине у контексту учења страних језика, Тијана Гајић као предмет овог рада дефинише природу односа способности критичког мишљења и успеха у усвајању енглеског језика. Посебан изазов за кандидаткињу приликом израде ове дисертације представљао је невелики број радова који се баве овом тематиком у Републици Србији и у региону.

1.2. Циљ истраживања, хипотезе и очекивани резултати.

Циљ ове докторске дисертације јесте да испита повезаност способности критичког мишљења студената нематичних усмерења и њихове успешности у учењу језика по узору на слична истраживања обављена у другим академским срединама. Циљ ове дисертације јесте и да се утврди способност студената да критички анализирају појмове као што су језички империјализам, концепт енглеског језика као глобалног језика и његову улогу у промовисању неолибералних вредности, како би се, дугорочно гледано, допринело повећању ученичке аутономије. Општи циљ ове дисертације дефинисан је као могућност претварања учioniца страног језика у још један простор друштвене еманципације, односно, простор за развој друштвено освешћених појединаца, способних да промишљају о друштву у којем живе и да учествују у његовој промени.

1.3. План рада и методе истраживања.

Кандидаткиња објашњава којим редом ће тећи излагање.

Теоријски оквир и термилошка разматрања има следећа потпоглавља

2.1. Енглески језик као глобална лингва франка

2.2. Зашто је баш енглески језик постао средство глобалне комуникације? (Географско-историјски разлози и Социо-културолошки разлози)

2.3. Енглески језик и интернет

2.4. Језички империјализам (са посебним освртом на Језичка људска права)

2.5. Да ли енглески језик данас угрожава опстанак других језика?

2.6. Вишејезичност и језичке образовне политике

2.7. Енглески језик у школском систему Србије

У делу рада Теоријски оквир и термилошка разматрања, кандидаткиња концизно и прегледно представља теоријске концепте важне за спроведену анализу, као што су: језичке идеологије, језички империјализам, енглески језик као лингва франка, језички геноцид и неолибералне тенденције у образовању. Кандидаткиња такође излаже и коментарише досадашња истраживања о наведеним концептима, са посебним освртом на различите погледе и разумевања језичких политика у контексту глобалног ширења енглеског језика. Наводе се два супротстављена гледишта и њихови представници. Типичан представник тзв. умереног приступа је Дејвид Кристал,

који се залаже за комплементарност између подршке енглеском језику као глобалном средству комуникације с једне стране, и важности мултилингвизма, с друге стране, истичући све предности постојања глобалног лингва франка језика, као што су несметана комуникација и путовања, приступ литератури, олакшано коришћење информационих технологија итд. С друге стране, кандидаткиња излаже и коментарише ставове аутора као што су Пеникук и Филипсон који критички анализирају улогу енглеског као глобалног језика. Пеникук дискутује како овакви ставови аутоматски утичу на то да се други језици перципирају као мање важни за учење у односу на енглески, што даље неминовно води ка маргинализацији локалних језика и култура. Филипсон Кристалов позитиван став према ширењу енглеског језика дефинише као ширење енглеске парадигме, односно, некритичко прихватање капитализма и свих његових пропратних појава, као што су идеологија модернизације, интернационализација, лингвистички, културни и медијски империјализам.

Основна начела критичке педагогије са једним потпоглављем

3.1. Критичка педагогија и језик

Овде кандидаткиња наводи различите дефиниције критичке педагогије позивајући се на еминентне ауторе у датој области, као што су Фрејре, Кинчелоу, Нортон, Пеникук и Епл. Посебно се анализира природа односа језика и друштвене промене, уз адекватне примере и последице правилне/неправилне употребе језика у учионици. Кандидаткиња закључује да је неопходно охрабривати ученике/студенте да размишљају о речима које користе и о значењима тих речи, као и да схвате да моћ, која је присутна у учионици и у друштву, има велики утицај на обликовање свести појединаца.

Критичко мишљење са два потпоглавља

4.1. Дедуктивно мишљење

4.2. Уџбеници који промовишу критичко мишљење у настави страних језика

Корнелов тест критичког мишљења садржи три потпоглавља

5.1. Корнелов тест критичког мишљења, ниво X и ниво Z – значајне корелације са другим варијаблама: интелигенција, узраст, пол, успешност током школовања, социоекономски фактори и особине личности

5.2. Процес добијања дозволе за коришћење Корнеловог теста критичког мишљења

5.3. Преглед ранијих истраживања односа способности критичког мишљења и успеха у учењу језика

Поглавља 4 и 5 (са свим потпоглављима), на која отпада највећи део теоријског дела рада, посвећена су феномену критичког мишљења и његовом утицају на учење страних језика као и прегледу ранијих истраживања и закључака на тему улоге критичког мишљења у образовању уопште, а посебно у настави страних језика. Остварен је концизан увид у теоријску концептуализацију критичког мишљења, разумевање природе овог појма, његових саставних делова и функција као и могућих импликација за процес унапређења критичког мишљења путем разноврсних наставних активности. Представљене су значајне корелације способности критичког мишљења са другим варијаблама као што су интелигенција, узраст, пол, успешност током школовања, социоекономски фактори и особине личности. Наводе се и анализирају досадашња истраживања и представљају резултати истих – пре свега резултати до којих су дошли Енис, Фолман, Ернандез и Милер. Од аутора са ових простора, кандидаткиња се позива на Пешић, Орловић Ловрен и Деспотовић. Дедуктивном мишљењу се у овом делу посвећује посебна пажња пошто се у квантитативном истраживању корелација дедуктивног мишљења и успеха у усвајању страног језика показала убедљиво најзначајнијом. Када је у питању преглед ранијих истраживања односа способности критичког мишљења и успеха у усвајању језика, кандидаткиња наводи да скоро свако почива да веровању да су ова два параметра кључна за успех будућих дипломаца приликом налажења посла, као и касније пресудна за успех у професионалној каријери, независно од занимања. Већина истраживача (Zhang&Kim, 2018; Rashid&Hashim, 2008; Keihanian, 2013; Hosseinietal, 2012; Ishikawa, 2017; Grosser, 2013; Elder&Paul, 2004) се базира на широј перспективи, односно, тврди да су успешни појединци, који говоре стране језике, способни да критички промишљају друштвене, економске и политичке феномене који их окружују, од круцијално значаја за напредак друштва у целини. Кандидаткиња анализира резултате наведених студија и пореди их са резултатима до којих је сама дошла. С друге стране, кандидаткиња наводи и коментарише критичке ставове аутора попут Мајкла Епла, Валтера Фејнберга и Марте Нусбаум који анализирају утицај неолиберализма и неоконзерватизма на образовање. Епл сматра да је водећи тренд у образовању – приватизација и комодификација школа, као и чврста контрола

знања и вредности у потпуности погрешан и да ће последично довести до још већег јаза између богатих и сиромашних школа. Фејнберг сматра да свако одговорно друштво треба и мора да заштити неке ствари од тога да се дефинишу искључиво као роба, а једна од тих ствари је образовање. За кандидаткињу је био велики изазов да овакве ставове анализира у контексту истраживања спроведеног на Универзитету Сингидунум и уопштено, у контексту друштвено-политичких дешавања у земљи и региону.

Методологија истраживања

6.1. Структура узорка истраживања (Узорак истраживања за квантитативну и квалитативну анализу)

6.2. Истраживачки поступци и технике (Корнелов тест критичког мишљења и Фокус група)

Резултати и дискусија резултата научног истраживања

7.1. Резултати и дискусија односа између способности критичког мишљења и успеха у усвајању језика – квантитативна анализа

7.2. Резултати и дискусија способности критичког промишљања друштвених феномена у контексту енглеског језика – квалитативна анализа (Анализа одговора добијених у оквиру фокус групе)

Након теоријског дела, у раду је представљен истраживачки део дисертације (поглавља 6 и 7). У складу са постављеним циљевима и хипотезама, истраживање је спроведено на репрезентативном узорку студентске популације Универзитета Сингидунум у Београду. За потребе овог научног истраживања, коришћен је Корнелов тест критичког мишљења као инструмент за мерење способности критичког мишљења студената који учествују у истраживању. Кандидаткиња је сматрала да је, у контексту анализе поменутог односа, потребно спровести и квалитативно истраживање, у форми фокус групе, са циљем утврђивања критичке свести студената о друштвеним феноменима који их окружују, а пре свега, о феномену енглеског језика, његовом статусу и значају у глобализованом свету и утицају на друштвени поредак и образовање. Резултати квантитативног истраживања потврдили су да постоји снажна повезаност између способности критичког мишљења студената и њихове успешности у учењу страних језика као и да су они студенти који поседују способност критичког мишљења далеко успешнији у учењу страних језика. Показала се нарочито значајном корелација између успешности у усвајању енглеског језика и дела теста критичког мишљења који је посвећен дедуктивном закључивању, што наводи на закључак да управо овај однос треба да буде предмет неких будућих истраживања како би се што прецизније утврдила његова природа, а самим тим и практична примена у наставном процесу била од већег значаја. Резултати квалитативног истраживања су у потпуности потврдили да критичка свест о језику није довољно развијена код већине студената и да студенти нису упознати са утицајем језичких/дискурзивних пракси на креирање и одржавање одређених друштвених пракси и поретка. Добијени резултати упућују на закључак да студентска популација појам језик углавном доживљава искључиво као средство комуникације и да их треба додатно едуковати како такве појмове доживети у другачијем контексту. С друге стране, неопходно је нагласити да постоји врло развијена свест студената – учесника квалитативног дела истраживања о корисности енглеског језика као средства глобалне комуникације и нарочито схватање енглеског језика као компетитивне предности на тржишту рада.

Педагошке импликације садрже три потпоглавља

8.1. Ограничења и препреке у истраживању

8.2. Смернице и препоруке за даља истраживања

8.3. Допринос рада даљим научним истраживањима

Охрабрујуће је интересовање студената за природу односа језика и друштвених феномена што кандидаткињу наводи на помисао да треба понудити више курсева, из домена социолингвистике и критичке педагогије, студентима који нису филолошких усмерења пошто овај рад доказује да су они веома заинтересовани за такву проблематику или макар конципирати курикулум на начин да се неколико недеља у току семестра посвети овој и сличним темама у оквиру курсева страних језика који би неупитно подстакли и развој критичког мишљења, што је у складу са образовном политиком великог броја земаља. У том контексту, неопходно је утврдити какав однос наставници страних језика имају о овој теми, да ли сматрају да су довољно обучени за примену наставних метода које би подстакле критичко мишљење на часовима и да ли су им доступни одговарајући ресурси за спровођење оваквих замисли у дело.

У **Закључку** кандидаткиња резимира резултате. Један од најзначајнијих закључака овог истраживања, али и рада у целисти јесте чињеница да студенти енглески језик доживљавају као ресурс вредан учења, као огромну компетитивну предност која ће им омогућити лакше запослење, стручно усавршавање или уопштено гледано, високо место на друштвеној лествици, што само по себи не мора нужно бити окарактерисано као негативно. С друге стране, они готово уопште не преиспитују разлоге који су довели до оваквог статуса енглеског језика – незаменљивог алата на тржишту знања, нити размишљају о евентуалним последицама таквог статуса по друге језике и образовање у целини.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Тијане Гајић је савесно и зрело урађен рад, писан не само на основу одличног познавања релевантне литературе него и са способношћу за њену критичку процену, те стога предствља важан допринос критичкој педагогији и критичкој примењеној лингвистици.

Непосредан предмет истраживања овог рада јесте испитивање везе између постигнућа у учењу страног (енглеског) језика и критичког мишљења, чиме се ослања на неке од постојећих истраживања на ту тему из других средина, будући да је у нашој академској средини готово у потпуности занемарена; међутим, истовремено указује и на идеолошки и културолошки условљеност самог термина „критичко мишљење“, онако како је оно конципирано у савременој западној литератури. Такође, ауторка испитује да ли повезаност способности критичког мишљења студената и њихове успешности у усвајању језика утиче на способност критичког промишљања друштвених феномена уопштено, а посебно феномена везаних за језик. То је посебан предмет истраживања другог дела ове докторске дисертације.

Полазећи од идеолошке позадине феномена енглеског као *lingua franca* у савременом глобализованом свету, ауторка испитује да ли су студенти у стању да овај феномен критички анализирају и повезују са другим друштвеним, културним и политичким факторима, што је ускладу са питањима важним за педагогију, попут могућности повећања аученичке аутономије, формирање ученика способних да анализирају и критикују идеје, повезују знања из различитих области, критички промишљају како о сврсисвојачности учења тако и о својој улози у друштву.

У теоријском делу рада ауторка је објаснила све појмове неопходне за тумачење резултата, уз концизан преглед свих теоријских постулата и идеја које су биле од великог значаја за савремену критичку педагогију, као и уз детаљно објашњење кључних појмова за тему овог рада. Рад пружа преглед релевантних претходних истраживања из области критичке педагогије и критичке примењене лингвистике на српском и енглеском језику. Читав теоријски увод овог истраживања може послужити као исцрпан и ажуриран извор информација за све оне које занимају развој и домети критичке примењене лингвистике, однос језичких и друштвених пракси, односно утицај идеологије на креирање и одржавање одређених облика јавног дискурса у савременим друштвима.

Ауторка је уводном делу рада изложила одређене хипотезе (укупно њих четири), као и детаљну методологију истраживања.

Резултати квантитативног истраживања потврдили су трећу хипотезу која, по речима ауторке, гласи: „На основу доступних истраживања, спроведених у другим академским срединама, претпоставља се да постоји снажна повезаност између способности критичког мишљења студената и њихове успешности у учењу страних језика“ (Гајић, 2020). Анализа је показала да корелација између поменуте две променљиве постоји, као и да је присутна мера слагања између зависне променљиве, оцене из енглеског језика, и сваког од три појединачна дела теста критичког мишљења, као и теста у целини. У потпуности је потврђена и четврта хипотеза рада: „Претпоставља се да су они студенти који поседују способност критичког мишљења успешнији у учењу страних језика“. Наиме, анализа је показала да постоје значајне разлике између три дела теста критичког мишљења и њиховог утицаја на оцену из енглеског језика, али и да су неопходна додатна истраживања како би се дошло до конкретнијих информација примењених у наставној пракси. Резултати квалитативног истраживања су у потпуности потврдили прву и другу хипотезу рада које гласе: „Претпоставља се да критичка свест о језику није довољно развијена код већине студената“ и „Студенти нису упознати са утицајем језичких/дискурзивних пракси на креирање и одржавање одређених друштвених пракси и поредака. Студенти су упознати са појмовима, али нису у стању да их критички анализирају“. Посебну вредност овом истраживању даје и анализа одговора учесника фокус групе, где је утврђено да су студенти - учесници истраживања упознати са терминима енглески као други, односно, енглески као страни језик, енглески као глобални језик, језички

империјализам и језички геноцид. Резултати показују да су студенти свесни већине географско - историјских и социо - културолошких фактора који су довели до данашњег, неприкосновеног статуса који ужива енглески језик. С друге стране, термини неолиберализам, вишејезичност, плурилингвизам, језичке образовне политике и енглески као *lingua franca* су студентима у потпуности непознати и нису у стању да их дефинишу, објасне или употребе.

Добијени резултати нас упућују на закључак да студентска популација појмове као што је језик енерално разуме искључиво као средство комуникације, те да је неопходно објаснити им како такве појмове повезати са политичким, економским, културним и пре свега друштвеним факторима и на који начин промишљати о природи тих односа. Имајући у виду интересовање студената за природу односа језика и друштвених феномена, ауторка предлаже да треба понудити више курсева, из домена социоллингвистике и критичке педагогије, чак и студентима који нису филолошких усмерења пошто овај „рад доказује да су они веома заинтересовани за такву проблематику или макар конципирати курикулум на начин да се неколико недеља у току семестра посвети овој и сличним темама у оквиру курсева страних језика који би неупитно подстакли и развој критичког мишљења.“ (Гајић, 2020).

Један од најзначајнијих закључака овог истраживања, са важним педагошким импликацијама, јесте чињеница да „студенти енглески језик доживљавају као ресурс вредан учења, као огромну компетитивну предност која ће им омогућити лакше запослење, стручно усавршавање или уопштено гледано, високо место на друштвеној лествици и у томе нема ништа лоше.“ (Гајић, 2020). Међутим, с друге стране, они готово уопште не преиспитују разлоге који су довели до оваквог статуса енглеског језика, нити размишљају о евентуалним последицама таквог статуса по друге језике и образовање у целини.

На крају рада, ауторка доноси важан закључак о тесној вези образовања и општег интереса и темељних потреба демократског друштва, али и политичко-економских идеологија. Ауторка сматра да ће та тема тек добити на важности у нашој земљи, „поготово тема улоге и значаја економског сектора у управљању развојем образовања у будућности, имајући на уму утицај глобализације на образовање, посебно на високо образовање, образовне циљеве и развој“ (Гајић, 2020).

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Гајић, Т. (2018). Ставови студената нематичних факултета према учењу енглеског језика и утицај истих на успешност у учењу језика. Часопис Филолог. Бања Лука: Филолошки факултет.
2. Гајић, Т. & Кузмановић, А. (2018). Анксиозност као фактор учења Л2: пример студентске популације у Србији. Часопис Филолошки преглед. Београд: Филолошки факултет.
3. Гајић, Т. & Маенза, Н. (2019). Коришћење мобилних апликација у наставном процесу учења страних језика на терцијарном образовном нивоу, Часопис Иновације у настави. Београд: Учитељски факултет.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу *“Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду”* и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **”Развој способности критичког мишљења и постигнуће у учењу страних језика на универзитетском нивоу: пример студентске популације у Србији”** аутора **Тијане Гајић**, констатујем да утврђено подударарење текста износи 7%.

Овај степен подударности у складу је са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. „Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду“, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

Кандидаткиња је резултате свог истраживања протумачила на релевантан и убедљив начин, а приказала прегледно и систематично, јасним, прецизним и однегованим научним језиком.

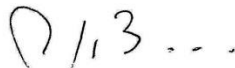
IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је у питању опсежно и детаљно истраживање чији су резултати вредни за примењену лингвистику, критичку педагогију и наставну праксу, са задовољством препоручујемо Већу да овај рад прихвати као докторску дисертацију, а кандидата позове на усмену одбрану пред овом комисијом:

Комисија:

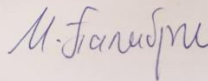
др Ана Јовановић, ванредна професорка

др ПауБори, доцент

др Маја Андријевић, доцент

др Ивана Палибрк, доцент